

Taalbeleid in 2005 – Uitleiding

Frans Daems

In het najaar van 2001 heeft *VONK* twee themanummers over taalbeleid gepubliceerd. Vier jaar later komen er opnieuw twee themanummers. Het is goed te begrijpen dat *VONK* er opnieuw aandacht aan besteedt. Sinds 2001 is er immers heel wat veranderd, in de klassen en de scholen, bij het onderwijsbeleid, en op het niveau van onderzoek en kennisontwikkeling over taalvaardigheid, effectief leren, gelijke onderwijskansen en schoolbeleid. De artikelen in deze twee nieuwe themanummers haken op deze ontwikkelingen in. In deze uitleiding herhaal ik niet wat in de artikelen al staat, ik wil alleen – wellicht wat subjectief – een paar accenten leggen. En ik hoop dat deze nieuwe themanummers een aanzet mogen zijn voor verder gaande vernieuwingen.

TAALCOMPETENTIES VAN LERAREN ÉN VAN LEERLINGEN

In Vlaanderen en Nederland bestaan er inventarissen van competenties die beginnende leraren moeten bezitten. In Nederland heet dat 'startbekwaamheden leraar primair/secundair onderwijs', in Vlaanderen 'basiscompetenties leraren'. Die startbekwaamheden of basiscompetenties vormen als het ware eindtermen voor de lerarenopleidingen en zijn daar dan ook richtinggevend voor. Ze moeten verder het startpunt vormen voor de verdere competentieontwikkeling in de onderwijspraktijk.

In 2001 deden er zich nu bijzondere omstandigheden voor. In Nederland waren er in de media geregeld berichten en klachten over een te zwakke taalvaardigheid van studenten in de lerarenopleidingen, iets waar ook de Nederlandse lerarenopleiders zich zorgen over maakten.

Ook in 2001 legde het Departement Onderwijs in Vlaanderen in opdracht van minister Vanderpoorten de laatste hand aan een evaluatie van het Vlaamse overheidsbeleid inzake lerarenopleiding, met speciale aandacht voor de basiscompetenties van (aanstaande) leraren. In zijn rapport formuleerde de stuurgroep van die evaluatie *"de algemene aanbeveling naar het hele onderwijs toe er echt werk van te maken de eisen inzake taalbeheersing veel scherper te stellen. Geen enkele school, geen enkel opleidingsinstituut, kan zich veroorloven in haar [sic] beleid de taalbeheersing door leerlingen, studenten, cursisten en docenten niet sterk op de voorgrond te plaatsen."* (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001, p. 36-37)

Bovendien was er met de basiscompetenties uit 1999 een 'taalprobleem'. Daarin ontbraken namelijk de competenties inzake taalvaardigheid vrijwel totaal, en werd ten hoogste één enkele attitude (A10: *"gerichtheid op adequaat en correct taalgebruik en communicatie"*)

genoemd, waarbij het gevaar van reductie tot talige correctheid niet denkbeeldig was.

In beide landen ervoeren de lerarenopleiders van hun kant de kwaliteit en de aandacht voor eigen taalvaardigheid van aanstaande leraren in basis- en secundair onderwijs, evenals de mogelijkheden om daar in de opleidingen aan te werken, als te gering. En zo komt het dat de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Taalunie in juli 2001 bij de Taalunie-ministers aan de bel trok met behulp van een

nota van het Platform Onderwijs Nederlands van de Taalunie. Het volgende is een lang citaat uit die nota:

Taalvaardigheid van alle leraren is van groot belang voor het realiseren van gelijke kansen.

“Voor leraren in alle schoolvakken speelt taalvaardigheid op alle onderwijsniveaus een belangrijke rol, ongeacht of de leerlingen

van autochtone of allochtone herkomst zijn. Ten eerste is bevordering van de taalvaardigheid Nederlands een hoofdleeerdoel bij het vak Nederlands in het basisonderwijs en het voortgezet/secundair onderwijs.

Ten tweede is bevordering van de taalvaardigheid Nederlands een belangrijk leerdoel in alle leer- en ontwikkelingsdomeinen en schoolvakken: sociale vaardigheden, leren leren, werkelijkheidsonderricht, wiskunde, biologie, technische vakken enz.

Op de derde plaats wordt het leer- en schoolsucces van leerlingen in belangrijke mate mede bepaald door de talige en communicatieve vaardigheid van de leraren in tal van instructie- en schoolsituaties: lessen, opdrachten, overhoringen, toetsen, werkbladen en allerlei soorten teksten. Een leerprobleem bij rekenen of biologie is vaak in eerste instantie een taalprobleem.

Ten slotte is een uitstekende taalvaardigheid van alle leraren wenselijk in tal van commu-

nicatieve situaties buiten de eigenlijke lessen: omgaan met de leerlingen, onderhouden van contacten met derden (ouders, instanties), administratieve of bestuurlijke situaties. Taal- en communicatievaardigheid van leraren houdt daarbij ook in dat zij zich bewust zijn van cultureel bepaalde waarden en normen weerspiegeld in de taal.

Taalvaardigheid van alle leraren is bijgevolg van groot belang voor het realiseren van gelijke kansen.”

De ministers hebben het signaal gehoord en aan de Taalunie de opdracht gegeven taalvaardigheidseindtermen voor de lerarenopleidingen uit te werken, wat geresulteerd heeft in *Dertien doelen in een dozijn* (Paus e.a., 2003). Intussen zijn ook de Vlaamse basiscompetenties herwerkt, en kunnen ze volgens de minister “als geactualiseerde leidraad” gebruikt worden hoewel ze nog niet officieel goedgekeurd zijn. De ontwerpversie is samen met de *Dertien doelen* te vinden op www.ond.vlaanderen.be/dvo/lerarenopleiding/indexleidraad.htm.

Het verhaal van de *Dertien doelen* laat zien hoe in de afgelopen jaren in onderwijsland de overtuiging gegroeid is dat de taalcompetenties van alle leraren cruciaal zijn voor de taalvaardigheidsontwikkeling en dus voor het school- en leersucces van leerlingen. *Dertien doelen* vormt zo een referentiekader voor alle leraren, niet alleen voor studenten voor de lerarenopleidingen maar voor alle actieve leraren. Het kan niet genoeg onderstreept worden dat deze taalcompetentiedoelen gelden voor de leraren in alle vakken en leergebieden, in het bijzonder in de niet-taalvakken.

Bovendien heeft dit referentiekader tegelijk nog een andere functie, namelijk als een instrument voor taalbeleid in de school, voor directie en voor graad- en vakcoör-

dinatoren, ook weer met gerichtheid op alle vakken en leergebieden.

Het grote voordeel van een referentiekader is het feit dat het er is, en dat het als kader kan dienen voor concrete actie en ontwikkeling, aangepast aan de eigen situatie. Maar zo'n kader heeft ook zijn beperking, namelijk dat het juist nog nader ingevuld moet worden. Ik denk dat deze twee themamummers een hulp bij dat laatste kunnen vormen, al zullen er nog veel andere dingen moeten gebeuren.

OPVATTINGEN OVER LEREN

In de afgelopen jaren hebben we ook kunnen merken dat gewijzigde opvattingen over het leren, met name die van het sociaal constructivisme, in de school meer en meer ingang vinden. Sleutelwoorden zijn: meer zelfstandig leren, actief leren, taak- of probleemgericht werken, samenwerkend leren, kennis construeren, competenties verwerven, 'ownership' en dergelijke meer. De didactiek van allerlei schoolvakken is zich tegelijk ook meer gaan richten op de wijzen van denken en probleemoplossen van de leerlingen, op hun eigen referentiekaders, begrippen en denkcategorieën. Op die manier komt ook de 'echte' wereld in het onderwijs van de schoolvakken binnen, bijvoorbeeld in geschiedenis of in 'realistische wiskunde'. We moeten ons goed realiseren hoezeer voor de leerlingen het belang van taal daardoor toeneemt. Bij het wiskundeonderwijs bijvoorbeeld moeten de leerlingen nu meer dan vroeger ook tekst- en leesvaardigheid aan de dag leggen, met elkaar dialogeren en dus praten en luisteren. Op die manier wordt er enerzijds meer een beroep gedaan op hun communicatieve vaardigheden en hun taalvaardigheid, anderzijds doen

er zich juist meer situaties voor waarin die taalvaardigheid geoefend wordt en zich zou kunnen ontwikkelen. Veel hangt dan van de leerkracht af of die grotere rol van taal bij het vak bevorderend dan juist belemmerend werkt voor de leerlingen, met name voor de zwakkere leerlingen, autochtone en allochtone.

De talige verantwoordelijkheid van alle leerkrachten neemt zodoende aanzienlijk toe.

***De talige
verantwoordelijkheid van alle
leerkrachten neemt
aanzienlijk toe.***

Het ziet ernaar uit dat ook minister van onderwijs F. Vandenbroucke zich bewust is geworden van het belang van de taalvaardigheid voor het schoolsucces van de leerlingen, ook in verband met de bevordering van gelijke onderwijskansen (GOK). In zijn beleidsbrief voor 2005-2006 erkent hij uitdrukkelijk: *"De beheersing van het Nederlands is cruciaal voor het welslagen van de leerlingen in het onderwijs"*, en wil hij uitdrukkelijk taaltoetsen invoeren *"om scholen een spiegel voor te houden waarmee ze hun prestaties kunnen evalueren en nagaan of ze hun beleid al dan niet dienen bij te sturen"*. (Vandenbroucke 2005, p. 44-45)

TAAKVERDELING

Het kan en mag niet langer meer zo zijn dat alle verantwoordelijkheid voor de taalvaardigheidsontwikkeling van de leerlingen uitsluitend bij de leraar Nederlands wordt gelegd. Er zal in de scholen eerder een soort van taakverdeling tussen de leraren niet-taalvakken en de leraren Nederlands moeten ontstaan. Leraren Nederlands zouden wel de motor kunnen zijn voor het overleg daarover binnen de groep, met andere woorden voor het vormgeven van taalbeleid

in de school. Een ander aspect van dat taalbeleid moet zeker ook zijn dat de leraren niet-taalvakken zich bijscholen voor de taalkant van hun onderwijsfunctie.

Bijzonder inspirerend vind ik het themanummer 'Taal' van het Duitse tijdschrift voor het onderwijs fysica, *Unterricht Physik*, dat in het voorjaar 2005 verschenen is. De uitgever van het themanummer zegt aan de lezers:

"Liebe Leserinnen und Leser, alle brauchen Sprache. Die Physik braucht sie (sogar mehrere 'Sprachen'), der Physikunterricht braucht sie, Lehrende und Lernende brauchen sie. Aber nicht alle sprechen dieselbe Sprache. Kein Wunder, dass dann viele Probleme des Physikunterrichts eigentlich solche der Sprache im Physikunterricht sind."

[Beste lezer, iedereen heeft taal nodig. De fysica gebruikt taal (ja zelfs meerdere 'talen'), het fysicaonderwijs heeft ze nodig, onderwijsgevers en lerenden hebben ze nodig. Maar ze spreken niet allen dezelfde taal. Niet te verbazen dat dan veel problemen van het fysicaonderwijs eigenlijk problemen van de taal in het fysicaonderwijs zijn.]

Sommige titels van artikels zijn veelzeggend¹:

- *Muss ich jetzt auch noch Sprache unterrichten? Sprache und Physikunterricht*
- *Wechsel der Darstellungsformen. Eine wichtige Strategie im kommunikativen Physikunterricht*
- *Bildungsstandards Physik: der Kompetenzbereich "Kommunikation". Kommunikativer Physikunterricht und dafür geeignete Methoden-Werkzeuge*
- *Richtige, reichhaltige und flüssige Sprache entwickeln. Sprachhilfen für Schülerinnen und Schüler mit Migrationshintergrund*

Het valt mij op dat er in Vlaanderen over het onderwerp taal bij het onderwijs van de niet-taalvakken vrijwel niets te vinden is in de tijdschriften, websites en andere publicaties,

van de betrokken vakverenigingen: leraren lichamelijke opvoeding, wetenschappen, aardrijkskunde, economische wetenschappen, biologie-milieuleer-gezondheidseducatie, geschiedenis-maatschappelijke vorming, wiskunde... Toch weet ik dat er hier en daar leraren en lerarenopleiders zijn die wel degelijk aandacht hebben voor de rol van taal en taalvaardigheid in de betrokken vakken.

Maar er zijn ook meer positieve berichten. Het speciale nummer *Taal Taler Taalst: Taalbeleid anno 2004* van Nova et Vetera (jg. LXXXII (nr. 1-2), 2004-2005), dat werd samengesteld ter gelegenheid van het emeritaat van Michaël Goethals aan de KU Leuven, bevat tal van achtergrondbijdragen en verschillende erg nuttige praktijkstukken. Zo heeft Van Thienen (2004) bij voorbeeld een heel praktische matrix uitgewerkt voor de inbreng en de onderlinge verantwoordelijkheden van alle leraren in het taalbeleid in de school.

Eind 2005 is mijn conclusie niettemin dat de zorg om het taalbeleid nog veel te uitsluitend bij óns ligt, bij de mensen van Nederlands. Als we meer willen bereiken, dan zullen we er wegen voor moeten vinden opdat juist de mensen van al die andere vakken die verantwoordelijkheid veel meer op zich gaan nemen.

EEN WENSDROOM?

Ik wil hier afsluiten met met enkele wensen die hopelijk niet louter droom blijven. We zullen het nodige moeten doen om onder meer de volgende zaken te bereiken inzake taal, taalvaardigheid, leren en communicatie:

- bij de verwachte herziening verwerkt de DVO het onderwerp taalvaardigheid uitdrukkelijk in de eindtermen en ontwikkelingsdoelen van basis- en secundair onderwijs;

- de minister van onderwijs roept taalbeleid en taalvaardigheid uit als prioritair nascholingsthema;
- in de eerstvolgende versie van de leerplannen van basis- en secundair onderwijs worden taal en taalvaardigheid, zowel als leerdoel dan als instrument, organisch verwerkt;
- in alle lerarenopleidingen worden taal en taalvaardigheid een belangrijk thema in de vakdidactiek van alle schoolvakken en leerdomeinen (cfr. *Dertien doelen*);
- de vaktijdschriften voor basis- en secundair onderwijs bevatten geregeld artikelen over praktijk en ontwikkelingswerk inzake taal in het kader van wereldoriëntatie, PAV, wis-kunde, praktijkvakken enzovoort;
- de betrokken lerarenverenigingen maken van taal een thema op hun studiedagen;
- nascholingscentra verzorgen vakbetrokken en domeinoverschrijdende nascholingen;
- op scholen werken leraren van de verschillende vakken – algemene, technische en praktijkvakken – met elkaar samen om de taalvaardigheid van hun leerlingen op te krikken; zodoende wordt het taalbeleid in de school een gedeelde verantwoordelijkheid.

Frans Daems

Universiteit Antwerpen – Campus Drie Eiken

Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen

Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk

frans.daems@ua.ac.be

Noot

1 Voor meer informatie zie: http://friedrich-verlagsgruppe.de/doc/doc_download.cfm?B21478688AE1482AB07D42BCF960A99D

Bibliografie

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001). *Rapport van de stuurgroep van de evaluatie van de lerarenopleidingen*.

Paus, H., Rymenans, R. & Van Gorp, K. (2003). *Dertien doelen in een dozijn. Een referentiekader voor taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

www.ond.vlaanderen.be/dvo/lerarenopleiding/toelichting.htm

<http://taalunieversum.org/onderwijs/publicaties/taalcompetenties/>

Unterricht Physik. Heft 87. Sprache. Seelze/Velber: Erhard Friedrich Verlag. 16e Jg, 2005.

Vandenbroucke, F. (2005). *Beleidsbrief Onderwijs en Vorming 2005-2006*. www.ond.vlaanderen.be/beleid/brief/beleidsbrief2005-2006.htm

Van Thienen, J. (2004). Taalbeleid: een matrix. *Nova et Vetera*, LXXXII, 2004-2005 (1-2), 142-152.

SPEL correct

**Een praktisch naslagwerkje
voor iedereen die foutloos
wil (leren) schrijven.**

SPEL
correct

Ben jij klaar
voor de
nieuwe
spelling?

Een geweldig
instrument
voor iedereen
die met taal
 bezig is!

Hoofd- en bijregels
zijn duidelijk door de
overzichtelijke blad-
spiegel en het gebruik
van kleur.

De uitleg wordt
rijkelijk geïllustreerd
met meer dan
5500 voorbeelden.

Er staat telkens
duidelijk aangegeven
wat er in 2005
allemaal precies
veranderd is.

Dit boekje bevat
klare, eenvoudige en
inzichtelijke uitleg
over de voornaamste
spellingregels.

De uitgebreide
inhoudstafel vooraan
en de alfabetische
index achteraan maken
het boekje erg handig
in gebruik.

€ 7,25
(56 pag.)

die keure

Die Keure Educatief Oude Gentweg 108 8000 Brugge ☎ 050 47 12 88
☎ 050 47 12 87 ✉ educatieve.uitgaven@diekeure.be 🌐 www.diekeure.be